

ВІЗІЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Трансформація освіти відбувається під впливом різних чинників: глобалізації, пандемії тощо. Як цінність освіта формується під впливом цих змін. Єдиний можливий спосіб зберігати та передавати власну історію, культуру, традиції й ідентичність наступному поколінню – це освіта. Освіта – це ключова цінність світового надбання, смисловий код минулого та ключ до майбутнього, культурно-моральний фундамент сьогодення.

Можливість захисту економічних, соціальних і культурних прав давно визнана в багатьох країнах. Суди в таких різних країнах, як Аргентина, Канада, Фінляндія, Франція, Філіппіни, Південна Африка, виносили рішення у справах щодо економічних, соціальних і культурних прав. У багатьох випадках Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права прямо посилався як в аргументах, висунутих заявниками, так і в остаточних рішеннях, винесених судами. Окрім дії на національному рівні, розвивається регіональна юриспруденція з економічних, соціальних і культурних прав, яка базується на рішеннях регіональних органів з прав людини, як-от Європейський суд з прав людини. Зокрема, стаття 2 Протоколу № 1 Європейської конвенції з прав людини поширює свою дію на всі форми освіти: початкову, середню та вищу. Водночас індивідуальні права, гарантовані щодо одного рівня освіти, можуть бути абсолютно іншими стосовно другого. Ця стаття поширюється також на приватні школи й університети.

Проаналізовано низку справ страсбурзької юрисдикції на підтвердження практики, що передбачене статтею 2 Протоколу № 1 до Конвенції право на освіту не може тлумачитися обмежено. Іншим чином це б не відповідало його цілі, з огляду на те, що «у демократичному суспільстві право на освіту, яке незамінне для розвитку інших прав, відіграє фундаментальну роль».

Ключові слова: освіта, правоосвітня діяльність, соціальні права, Європейський суд з прав людини, євроінтеграція.

Немає швидкого способу набутти навички: для цього потрібні час, практика та поради від досвідчених фахівців цієї галузі.

Томас Ніколс. «Диванні експерти». 2019 р.

Право на освіту, як і всі інші права людини, передбачає набір узгоджених у всьому світі норм або стандартів, які породжують державні зобов'язання, щодо яких потрібні ефективні та прозорі механізми моніторингу та підзвітності. Ця комбінація глобально узаконених норм, зобов'язань, моніторингу та підзвітності розширює можливості знедолених і маргіналізованих осіб і спільнот. Це сприяє зменшенню бідності, рівності, недискримінації й участі. Із цієї причини важливо інтегрувати право на освіту в діяльність усіх європейських держав у місцевих, національних і міжнародних процесах, стратегіях і програмах розроблення політики.

Мета статті – зробити аналіз і висвітлити багатоаспектності права на освіту, зокрема питання трансформації освіти, гарантування та механізми захисту права на освіту через практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Трансформація освіти відбувається під впливом різних чинників: глобалізації, пандемії тощо. Як цінність освіта формується під впливом цих змін. Глобалізація створює нові виклики для освіти: поява нових провайдерів освіти, як-от мультинаціональні корпорації, корпоративні університети та медіакомпанії; нові форми забезпечення освіти, включаючи дистанційну, віртуальну та пряму (безпосередню) освіту, що надається, зокрема, приватними компаніями; велика диверсифікація кваліфікацій і свідоцтва про освіту; велика мобільність здобувачів освіти, програм, провайдерів і грантових проєктів, які виходять за межі національних кордонів; акцент на навчання протягом усього життя, що, зі свого боку, приводить до збільшення попиту на післясередню освіту; збільшення обсягу приватних інвестицій у сферу послуг, що надаються у сфері освіти (наприклад, стейкхолдери – зацікавлені сторони, фізичні та юридичні особи, які мають легітимний інтерес щодо освітньої діяльності) [1, с. 185].

Пандемія COVID-19 стала безпрецедентною подією, викликом системам освіти та навчання, що призвело до раптового та масштабного переходу до режимів цифрової освіти, зокрема й онлайн-навчання та викладання. Водночас пандемія COVID-19 стала каталізатором як викликів, так і можливостей для цифрової трансформації. Так, у цілях підтримки ефективної адаптації системи освіти та професійної підготовки державами – членами Європейського Союзу (далі – ЄС) на рівні ЄС були ініційовані підготовки й ухвалення Плану дій цифрової освіти (2021–2027 рр.) (Digital Education Action Plan (2021–2027 рр.)) [2]. План дій цифрової освіти надав довгострокове стратегічне бачення високоякісної, інклюзивної та доступної європейської цифрової освіти. Цифрова трансформація змінила суспільство й економіку, дедалі глибше вплинула на повсякденне життя, продемонструвала потребу у вищих рівнях цифрової спроможності систем і установ освіти та навчання. Освіта в сучасних умовах стала основою поєднання традицій та інновацій. Політика та діяльність у галузі освіти спрямована на реалізацію конкретних завдань: усунення неграмотності, створення національних освітніх систем у незалежних державах, формування навчальних закладів і розвитку “соціального капіталу” з почуттям національної ідентичності тощо.

Право кожного на освіту з метою забезпечення ефективного здійснення та гарантування незалежно від місцеперебування визнано в чинних міжнародно-правових актах, як-от: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Європейська соціальна Хартія (переглянута) 1966 р. Ці положення є основоположними принципами юридичних гарантій захисту права на освіту у статті 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. [3]. Європейський суд з прав людини для тлумачення понять, які містить стаття 2 Протоколу № 1, у своїй практиці неодноразово спирався на міжнародно-правові документи. Доречно згадати перифраз, який був застосований під час ухвалення цієї норми (статті 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод). У першоджерелі було вказано “кожен має право на освіту”, нинішній текст – “нікому не може бути відмовлено у праві на освіту”. Підставою стала можливість уникнути позитивних зобов’язань, які для держав могли б стати досить обтяжливими (невиконаними).

У бельгійській лінгвістичній справі [3] Суд зазначив, що незважаючи на негативне формулювання, перше речення статті 2 Протоколу № 1 гарантує право: “Незважаючи на своє негативне формулювання, у цьому положенні вживає термін “право” і говорить про “право на освіту””. Так само у преамбулі до Протоколу зазначено, що мета Протоколу полягає в колективному забезпеченні “прав і свобод”. Тому немає жодних сумнівів, що стаття 2 (P1-2) справді закріплює право. Однак залишається визначити зміст цього права й обсяг зобов’язання, яке таким чином покладається на держави.

Негативне формулювання вказує, як це підтверджено “підготовчою роботою” (особливо документами CM/WP VI (51) 7, с. 4, та AS/JA (3) 13, с. 4), що Договірні сторони не визнають таке право на освіту, яке вимагатиме від них створення власним коштом або субсидування освіти будь-якого конкретного типу або на будь-якому конкретному рівні. Проте із цього не можна зробити висновок, що держава не має позитивного зобов’язання забезпечити дотримання такого права, яке захищене статтею 2 Протоколу (P1-2). Оскільки “право” справді існує, воно забезпечується відповідно до статті 1 (ст. 1) Конвенції кожному, хто перебуває під юрисдикцією Договірної держави” [4]. Однак воно не давало права вимагати від влади встановлення певного типу чи рівня освіти. Натомість він надав право доступу до освітніх закладів, які вже існують.

Комісія постановила, що право на освіту стосується передусім початкової освіти, а не обов’язково поглибленого навчання. Здається, стаття 2 Протоколу № 1 зараз вимагає загального доступу до початкової освіти. Проте Комісія постановила, що держави можуть обмежити доступ до вищої освіти для тих студентів, які досягли необхідного академічного рівня. “Суд також зазначає, що не заперечується, що гарантії статті 2 Протоколу № 1 застосовуються до існуючих вищих навчальних закладів у державах – членах Ради Європи. Нещодавно він підтвердив цей принцип у справі “Лейла Шахін проти Туреччини” ([GC], № 44774/98, § § 134–42, ECHR 2005–XI), у якій він постановив, що доступ до будь-якого вищого навчального закладу, існуючого в цей час, є невід’ємною частиною права, викладеного в першому реченні статті 2 Протоколу № 1” [5].

Деякі заявники стверджували, що держава позбавила їх права на освіту, не забезпечивши спеціальну освіту для їхніх дітей-інвалідів. У справі “Сімсон проти Сполученого Королівства” [6] органи влади відмовилися фінансувати навчання дитини-заявника, яка мала дислексію, у спеціальній школі, оскільки вважали, що вона може здобути належну освіту у звичайній державній школі. Виявивши відсутність порушення статті 2 Протоколу № 1, “Комісія визнає, що відповідним органам влади має бути надано широку свободу дій щодо того, як найкращим чином використовувати наявні в них ресурси в інтересах дітей-інвалідів загалом. Поки ці органи влади мають віддавати вагу поглядам батьків і учнів, не можна сказати, що перше речення статті 2 Протоколу № 1 (P1-2) вимагає поміщення дитини з дислексією до приватної спеціалізованої школи за збори, які сплачує держава, якщо є місце у звичайній державній школі, яка має спеціальні навчальні приміщення для дітей-інвалідів” [6]. Відповідним органам має бути надано широку свободу дій щодо того, щоб якнайкраще використовувати наявні в них ресурси в інтересах дітей-інвалідів загалом.

Питання про дискримінацію щодо права на освіту вперше було розглянуто в Бельгійській лінгвістичній справі (№ 2), де деякі франкомовні діти були позбавлені доступу до французької мови суто на підставі місця проживання їхніх батьків. Мовні школи (розташовані в шести комунах на периферії Брюсселя, які мали особливий статус щодо використання мов). Суд постановив, що мало місце порушення статті 14 разом із статтею 2 Протоколу № 1, оскільки така перешкода не застосовувалася б до нідерландськомовних дітей. У справі Г. Л. проти Італії “Суд також уважає, що дискримінація, якої зазнав заявник, є особливо серйозною, оскільки вона мала місце в рамках початкової школи, коли закладаються основи загальної освіти та соціальної інтеграції та перший досвід спільного життя – і який є обов’язковим у більшості країн. Беручи до уваги всі ці міркування, Суд доходить висновку, що в цій справі Уряд не зміг продемонструвати, що національні органи влади відреагували з необхідною старанністю, щоб гарантувати, що заявниця могла користуватися своїм правом на освіту нарівні з іншими учнями, щоб знайти справедливий баланс між конкуруючими інтересами. Отже, мало місце порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 2 Протоколу № 1” [7].

Заявники до Європейського суду з прав людини стикаються з особливою складністю, оскільки Суд вимагає, щоб твердження були доведені поза розумним сумнівом. Що стосується скарг щодо дискримінаційного надання соціально-економічних пільг, це неминуче спричинило значні проблеми. Справа “D. Н. та інші проти Чеської Республіки” [8] стосувалася практики сегрегації ромських дітей у школах для дітей із розумовими вадами. “Як впливає з документації, підготовленої ЄКРН, і звіту Комісара з прав людини Ради

Європи, Чеська Республіка не єдина, хто зіткнувся із труднощами в забезпеченні шкільного навчання для ромських дітей: інші європейські держави мали подібні труднощі. Суд із задоволенням відзначає, що, на відміну від деяких країн, Чеська Республіка намагалася вирішити цю проблему та визнає, що у своїх спробах досягти соціальної й освітньої інтеграції незахищеної групи, яку утворюють роми, їй довелося боротися із численними труднощами внаслідок, серед іншого, культурних особливостей цієї меншини та певної ворожості з боку батьків неромських дітей. За цих обставин та визнаючи зусилля, докладені чеською владою для забезпечення ромських дітей навчанням, Суд не переконаний, що різниця в поводженні між ромськими та неромськими дітьми була об'єктивно та розумно виправданою, що було розумне співвідношення пропорційності між використаними засобами та метою. У зв'язку із цим він із цікавістю зазначає, що нове законодавство скасувало спеціальні школи та передбачає навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема й соціально незахищених дітей, у звичайних школах. Насамкінець, оскільки було встановлено, що відповідне законодавство, яке застосовувалося на практиці у відповідний час, мало непропорційно шкідливий вплив на ромську громаду, Суд уважає, що заявники як члени цієї спільноти обов'язково зазнали такого ж дискримінаційного поводження. Відповідно, немає необхідності розглядати їхні окремі справи" [8]. Отже, у цій справі мало місце порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 2 Протоколу № 1 стосовно кожного із заявників.

Велика палата (на скасування рішення Палати 114) визнала, що у справах, пов'язаних із заявами про непрямую расову дискримінацію, Суду необхідно адаптувати свою попередню прецедентну практику щодо доказів. Він постановив, що коли заявник довів (шляхом надання статистичних доказів, якщо це було необхідно), що практика мала різнірідний расовий вплив, тоді тягар перекладався на державу, щоб продемонструвати справедливую причину для різниці в поводженні. Встановлюючи порушення, Суд постановив, що (1) відповідне законодавство, застосоване на практиці, мало непропорційно шкідливий вплив на ромську громаду; (2) що різниця в поводженні не була об'єктивно та розумно виправданою; і (3) що не існувало розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами та метою.

Друге речення статті 1 Протоколу № 1 вимагає від держави поваги до релігійних і філософських переконань батьків. Під час виконання будь-яких функцій, які вона бере на себе щодо освіти та навчання, держава вважає право батьків забезпечувати таку освіту та навчання відповідно до їхніх релігійних і філософських переконань.

Доцільно навести стислий зміст справи "Lautsi та інші проти Італії" [9]. Справа стосувалася дотримання вимог статті 2 Протоколу № 1 (Право на освіту) в аспекті поваги до філософських і релігійних переконань батьків. ЄСПЛ у цій справі встановив, що наявність розп'яття у класах державних шкіл не становить порушення Конвенції.

Факти. На зустрічі з керівниками державної школи, яку відвідували діти заявниці, заявниця зазначила, що наявність розп'яття у шкільних класах становила порушення принципу світськості, згідно з яким вона хотіла виховувати своїх дітей. Після того, як керівники школи вирішили залишити розп'яття у класах, вона порушила провадження в адміністративному суді. Тим часом міністр освіти видав наказ і зобов'язав керівництво шкіл забезпечити у класах наявність розп'яття. Скаргу заявниці відхилили рішенням, яке зрештою залишило чинним Державною радою. Заявниця та двоє її синів (другий і третій заявники) подали скаргу до Суду, який виніс рішення 3 листопада 2009 р., згідно з яким судді одностайно постановили, що мало місце порушення статті 2 Протоколу № 1, у поєднанні зі статтею 9 Конвенції.

Право. Стаття 2 Протоколу № 1. Рішення про те, чи повинні розп'яття бути наявними в класах державної школи, було частиною функцій, узятих на себе державою-відповідачем у сфері освіти та навчання, отже, підпадало під сферу застосування другого речення статті 2 Протоколу № 1. Це робило його галуззю, у якій починало діяти зобов'язання держави поважати право батьків на забезпечення освіти та навчання своїх дітей відповідно із власними релігійними та філософськими переконаннями. Розп'яття було передусім релігійним символом. Хоча й було зрозуміло те, що перша заявниця могла побачити в зображенні розп'яття у класах державної школи, яку раніше відвідували її діти, відсутність поваги з боку держави до її права на забезпечення освіти та навчання своїх дітей згідно із власними філософськими переконаннями, її суб'єктивного сприйняття не було досить для того, щоб встановити порушення статті 2 Протоколу № 1.

Рішення про те, чи повинні розп'яття бути наявними у класах державних шкіл, було питанням, що входить до свободи розсуду держави-відповідача. Факт, що будь-якого європейського консенсусу з питання наявності релігійних символів у державних школах не існувало, свідчив на користь такого підходу. Однак така свобода розсуду супроводжувалась європейським наглядом. Справді, наказавши забезпечити наявність розп'яття у класах державних шкіл – символу, який, безсумнівно, посилався на християнство, – нормативні документи віддали перевагу релігії більшості в цій країні. Проте цього факту не було досить для позначення процесу ідеологічної обробки з боку держави-відповідача. Окрім того, розп'яття на стіні було по суті пасивним символом, який не можна вважати таким, що має на учнів вплив, порівняний із дидактичною промовою або участю в релігійній діяльності. Велика палата не погодилась з підходом Палати, яка дійшла висновку, що зображення розп'яття у класах мало значний вплив на другого та третього заявників, яким було одинадцять і тринадцять років у відповідний час. Ефект більшої видимості, яку наявність розп'яття надавала християнству у школах, варто було розглядати з погляду таких елементів. По-перше, наявність розп'яття не

була пов'язана з обов'язковим викладанням християнства. По-друге, Італія паралельно відкрила шкільне середовище для інших релігій. Окрім того, заявники не стверджували, що присутність розп'яття у класах закликала до розвитку викладання з тенденціями прозелітизму, як і не стверджували, що другий і третій заявники коли-небудь бачили тенденційні посилання на таку присутність із боку вчителів під час здійснення ними своїх функцій. Нарешті, перша заявниця зберегла в повному обсязі своє батьківське право просвіщати та консультувати своїх дітей, здійснювати щодо них свої природні функції педагога та направляти їх на той шлях, що відповідає її власним філософським переконанням. Отже, коли органи влади вирішили зберегти розп'яття у класах державної школи, яку відвідували діти першої заявниці, вони діяли в межах свободи розсуду держави-відповідача в рамках її зобов'язання у здійсненні функцій, які вона приймає на себе у сфері освіти та навчання, поважати право батьків забезпечувати такі освіти та навчання, які відповідають їхнім релігійним і філософським переконанням. Висновок: немає порушення (15 голосів проти 2) [10].

Отже, у вказаній справі розглядалося питання взаємовідношення (зіставлення) релігії й освіти. Європейський суд посилався на доктрину “поля розсуду держави”, із ціллю ухвалити рішення на користь держави, коли вирішував питання, щодо якого була тверда позиція. Захист права на освіту у страсбурзькій риториці відіграє фундаментальну роль у демократичному суспільстві.

Щодо позитивних зобов'язань держави, зокрема реалізації права на освіту. Щоб людина могла ним скористатись, держава повинна побудувати навчальні заклади, обладнати приміщення, забезпечити кадрами тощо. З іншого боку, із правом на освіту пов'язані й деякі свободи: свобода освіти, що полягає у виборі способу освіти, фаху, закладу здобуття освіти, а також академічна свобода, що охоплює свободу викладання [11, с. 167].

Україна прагне створення таких умов, що забезпечують гідне життя, вільний розвиток людини, дотримання соціальних стандартів. Досягнення європейського рівня соціального й економічного розвитку України передбачає належну реалізацію державою конституційних функцій.

Основний закон України досить системно визначає умови реалізації права на освіту та засади його захисту. Окрім того, ці положення є основоположними принципами юридичних гарантій захисту права на освіту та можуть кореспондуватися зі статтею 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція), яка відповідно до частини 1 статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства України, тож забезпечує гарантії конвенційних прав як у сенсі її матеріальних норм, так і відповідними юрисдикційними механізмами їх захисту. Окрім цього, Законом України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23 лютого 2006 р. джерелом національного права визначено не лише положення Конвенції, а й практику Суду, яку національні суди мають застосовувати в розгляді справ (стаття 17).

Отже, право на освіту закріплене в наявних широко ратифікованих міжнародних договорах як юридично обов'язкове право людини, його реалізація є фундаментальною для здійснення всіх інших прав людини. Як стверджувалося вище, право на освіту в міжнародному праві зобов'язує держави зробити (початкову, базову, середню та вищу) освіту доступною, прийнятною й адаптованою. Варто відзначити, що конституції демократичних держав захищають різні аспекти права на освіту. На жаль, розрив між наявністю та доступністю освітніх закладів між розвиненими державами та державами, що розвиваються, збільшується. Навіть у деяких розвинутих країнах існують “серйозні відмінності, які, здається, переважають, рівень освіти залежить від соціального походження учня” та існують “регіональні відмінності в якості освіти, що надається дітям”. Це вимагає відновлення зобов'язань уряду й інвестування відповідних людських і фінансових ресурсів, а також міжнародного співробітництва для досягнення права на освіту “кожного” на практиці.

Щоб не підривати зусилля держави щодо поваги, захисту та реалізації права на освіту, європейські інституції повинні ефективно співпрацювати з державами та приділяти більше уваги реалізації права на освіту (особливо маргіналізованим і вразливим верствами населення). Це вимагає проведення оцінки впливу на освіту перед впровадженням усіх політик і рішень, які можуть негативно вплинути на наявність і доступність освіти. Ця функція може бути важливою для сприяння кращому визнанню та забезпеченню економічних, соціальних і культурних прав судами.

З огляду на конституційний вектор розвитку України, який виражає підтвердження європейської ідентичності українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, необхідно імплементувати освітні цінності ЄС.

Використана література:

1. Клімова Г. П. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобальних викликів. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія “Філософія, філософія права, політологія, соціологія”. 2021. № 1 (48). С. 185–205. DOI: 10.21564/2075-7190.48.224425.
2. Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> (дата звернення: 15.09.2022).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (із протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 15.09.2022).
4. Case “Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium” V. Belgium (Merits) (Application no 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64) : Judgment European Court of Human Rights, 23 July 1968. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57525> (дата звернення: 15.09.2022).

5. Case of *Mürsel Eren v. Turkey* (Application № 60856/00) : Judgment European Court of Human Rights, 7 February 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72293> (дата звернення: 15.09.2022).
6. Case by *André SIMPSON* against the United Kingdom (Application № 14688/89) : The European Commission of Human Rights sitting in private on 4 December 1989. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-1141&filename=SIMPSON%20%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf&logEvent=False> (дата звернення: 15.09.2022).
7. Case of *G.L. v. Italy* (Application № 59751/15) : Judgment European Court of Human Rights, 10 September 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204685> (дата звернення: 15.09.2022).
8. Case of *D.H. and others v. the Czech Republic* (Application № 57325/00) : Judgment European Court of Human Rights, 13 November 2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256> (дата звернення: 15.09.2022).
9. Case of *Lautsi and others v. Italy* (Application № 30814/06) : Judgment European Court of Human Rights, 18 March 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-104040&filename=001-104040.pdf> (дата звернення: 15.09.2022).
10. Правові позиції Європейського суду з прав людини : аналітичний огляд / О. М. Дроздов, О. В. Дроздова ; за заг. ред. О. М. Дроздова та ін. Харків : Видавничий будинок "Фактор", 2018. 624 с.
11. Конституційне право : підручник / Ю. Г. Барабаш та ін. ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.

References:

1. Klimova H. P. (2021). Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity v umovakh hlobalnykh vyklykiv [Internationalization of higher education in conditions global challenges]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriia "Filosofia, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia"*. № 1 (48). S. 185–205. DOI: 10.21564/2075-7190.48.224425 [in Ukrainian].
2. Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> (data zvernennia: 15.09.2022).
3. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiia z prav liudyny) (1950) [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols) (European Convention on Human Rights)]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (data zvernennia: 15.09.2022) [in Ukrainian].
4. Case "Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium" V. Belgium (Merits) (1968) (Application № 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64): Judgment European Court of Human Rights, 23 July 1968. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57525> (Last accessed: 15.09.2022).
5. Case of *Mürsel Eren v. Turkey* (2006) (Application № 60856/00): Judgment European Court of Human Rights, 7 February 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72293> (Last accessed: 15.09.2022).
6. Case by *André SIMPSON* against the United Kingdom (1989) (Application № 14688/89): The European Commission of Human Rights sitting in private on 4 December 1989. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-1141&filename=SIMPSON%20%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf&logEvent=False> (Last accessed: 15.09.2022).
7. Case of *G.L. v. Italy* (2020) (Application № 59751/15): Judgment European Court of Human Rights, 10 September 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204685> (Last accessed: 15.09.2022).
8. Case of *D.H. and others v. the Czech Republic* (2007) (Application № 57325/00): Judgment European Court of Human Rights, 13 November 2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256> (Last accessed: 15.09.2022).
9. Case of *Lautsi and others v. Italy* (2011) (Application № 30814/06): Judgment European Court of Human Rights, 18 March 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-104040&filename=001-104040.pdf> (Last accessed: 15.09.2022) [in English].
10. Pravovi pozytsii Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: analitychnyi ohliad (2018) [Legal positions of the European Court of Human Rights: an analytical review] / O. M. Drozdov, O. V. Drozdova ; za zah. red. O. M. Drozdova, M. S. Kovtun, V. I. Kovtuna. Kharkiv : Vydavnychiy budynok "Faktor". 624 s. [in Ukrainian].
11. Konstytutsiine parvo (2021). [Constitutional law]. Pidruchnyk / za zahalnoiu redaktsiieiu M. I. Koziubry / Yu. H. Barabash, O. M. Boryslavska, V. M. Venher, M. I. Koziubra, A. A. Meleshevych. Kyiv : Vaite. 528 s. [in Ukrainian].

Kovtun V. Vision of legal education in the context of European integration

The transformation of education takes place under the influence of various factors: globalization, pandemic, etc. As a value, education is formed under the influence of these changes. The only possible way to preserve and pass on one's own history, culture, traditions and identity to the next generation is through education. Education is the key value of the world heritage, the semantic code of the past and the key to the future, the cultural and moral foundation of the present.

The possibility of protecting economic, social and cultural rights has long been recognized in many countries. Courts in countries as diverse as Argentina, Canada, Finland, France, the Philippines, South Africa, and many others have ruled on economic, social, and cultural rights cases. In many cases, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights has been directly invoked both in the arguments put forward by the applicants and in the final decisions handed down by the courts. In addition to actions at the national level, regional jurisprudence on economic, social and cultural rights is developing, which is based on the decisions of regional human rights bodies, such as the European Court of Human Rights. In particular, Article 2 of Protocol № 1 of the European Convention on Human Rights extends its effect to all forms of education: primary, secondary and higher. At the same time, individual rights guaranteed in relation to one level of education may be completely different in relation to another. This article also applies to private schools and universities.

A number of cases of the Strasbourg jurisdiction were analyzed to confirm the practice that the right to education provided for in Article 2 of Protocol № 1 to the Convention cannot be interpreted in a limited manner. Otherwise, it would not meet its purpose, given that "in a democratic society, the right to education, which is indispensable for the development of other rights, plays a fundamental role".

Key words: education, legal educational activity, social rights, European Court of Human Rights, European integration.